

DEN GRØNLANDSKE AVIS FYLDER HUNDREDE ÅR

Af direktør *Knud Oldendorw*

I Grønlands historie funkler navnet *Hinrich Rink* med varig glans. Denne mand fik omkring midten af forrige århundrede kraft og held til at øve en uforglemmelig indsats for det grønlandske samfund – i mere end én henseende. Det har med rette kunnet skrives, at ingen anden har så stort et ry i Grønland som han, sidestillet med selve Grønlands apostel Hans Egede.

Rink har efterladt os mangfoldige, ofte meget store skrifter, hvorefter flere endnu i dag søges som *kildeskrifter*. Han oprettede *de første kommunale råd* i landet, han fik installeret *det første lille bogtrykkeri* i Grønland, i en trang stue i sin embedsbolig, han *startede den grønlandske avis* „*Atuagagdliutit*“, udsendte de første specielle *grønlandske tryksager*, navnlig de kendte fire bind af Grønlandske Folkesagn foruden andre originale og kærkomne tryk af grønlændere og for grønlændere. Endelig grundlagde han den *egentlige videnskabelige eskimoforskning*.

Rink var en højt kvalificeret mand. Han var dr. phil. på en kemisk afhandling, han var uddannet polytekniker med Universitetets guldmedaille, han var sprogforsker, geolog, statistiker og kunstner, som selv kunne tegne, male og litografere, hvorved han på egen hånd blev i stand til at illustrere mange af sine berømmelige bøger, som udkom også på fremmede sprog.

Fra sin grønlandske residens i Fogedgården i Godthåb, det grønlandske hovedsæde dengang som nu, skrev han et af sin tids eventyr derved, at han formødelst det beskedne beløb af ialt 250 rigsdaler erhvervede sig et brugt trykkeri, indkøbt i Danmark, samt en lillebitte litografisk presse. Trykningen kom i gang i Grønland. Det blev den festlige fanfare til nye blomstrende tider, til en helt overraskende grøde og vækst i grønlændernes egen åndelige verden. Han skabte et tiltrængt åndehul for de grønlandske sælfangere, rensjægere, kajakmænd og fiskere og tændte ved denne bedrift lys over land. Den førte til store sejre på selve arenaen. Grønlænderne lærte at trykke, skrive, tegne, lege med bogstaver, forfærdige træsnit og fremstille forbløffende skønne, originale og fascinerende farvelitografier.

Forlovelsesbillede af den 34-årige dr. phil., kgl. inspektør Hinrich Rink og hans 17 år yngre kæreste Signe Møller, datter af den danske kolonibestyrer, kammerråd, exam. jur. Jørgen Møller ved Frederikshåb. Signe Rink blev en bekendt forfatterinde, som har efterladt os hyggelige og sængslende skildringer fra kolonilivet i Grønland i ældre tider.

Foto i privateje.

Hinrich Rink, som i sin ungdom for offentlig regning allerede havde berejst Grønland i udforskningens tjeneste, lod sig ansætte som kongelig inspektør i Godthåb, en embedsstilling, der nu betegnes som Landshøvding over Grønland. Han var kongelig inspektør ved kolonien Godthåb i årene fra 1856 til 1868, men ved sin hjemgang havde han ialt tilbragt 16 vintre og 21 somre i Grønland. Han havde stedse stræbt efter, med en dybt

indfølelse forståelse af naturfolket, at sætte sig ind i det svære sprog, at lære stammens tankeverden at kende til bunds, både den metafysiske og materielle. På sine rejser søgte han husly hos grønlænderne i deres beskedne hytter og huse, levede deres enkle liv på sommerboplads, i teltlejre eller vinterboliger, altid søgende at bedre deres vilkår på alle måder. Dermed skabtes en varm, en dybtgående sympati med disse ejendommelige og primitive mennesker og deres særegne skikke, som han aldrig senere svigtede. Den blev naturligt modsvaret af en stærk hengivenhed og ærlig fortrolighed fra grønlændernes side, som varede livet ud. Endog efter at Rink til sidst af jernbeslåede albuer blev chikaneret ud af sit sidste embede som chef for den grønlandske administration i København, eller som det den gang hed, direktør for Den Kongelige grønlandske Handel, nød Rink deres ubegrænsede tillid. Den gav sig smukke udtryk, der måtte glæde ham, da han træt og bitter efter ufortjent modgang, som formørkede hans sidste leveår, havde rystet Danmarks støv af sine fødder og taget varigt ophold i Kristiania, hvor han døde i 1893.

Fra første færd havde Rink den plan at ville udgive et periodisk tidsskrift, en slags avis for grønlænderne, og udsendelsen heraf begyndte den 1. januar 1861. Avisen fik efterhånden den største betydning for den grønlandske læseverden. Titlen er: „Atuagagdliutit“, som ordret betyder „Uddelt læsestof“, med en undertitel, der vel kan oversættes: „Beretninger om forskelligt, som det vil være interessant at høre

Bag de to vinduer i gavlen til stuen i Inspektørgården måtte det første trykkeri installeres. 1864 byggedes det lille stenhus i haven, der ses til venstre. I denne hundekolde våning residerede trykkeriet lige til 1896, hvorefter det flyttedes til et længere oppe i kolonien nybygget, større træhus, alt under Lars Møllers ledelse.
 Bag Inspektørgården ses kirkens løgformede kuppeltårn.

Foto i privateje

om.“ Altså kort sagt: „Gratis Nyheds Tidende.“ Et nu klassik opråb blev udsendt, redegørende for avisens tilblivelse og for indholdet af de første numre, en fin propaganda, som sluttede med at skriftlige bidrag til bladet ville være velkomne fra grønlandere og andre interesserede.

I de første år var den grønlandske seminarielærer, overkateket *Rasmus Berthelsen*, redaktør af bladet. Han var en begavet mand, som uden nogen faglig uddannelse lavede de første grønlandske tryksager og skar de første grønlandske træsnit. Han var tillige skribent og digter. Den af alle i landet ærede, ja, for alle hellige julehymne: „Vor Gud i det høje“, er digtet og komponeret af Rasmus Berthelsen, som tillige var en dygtig og skattet lærer for den grønlandske ungdom. Han var Rinks utrættelige og uundværlige medhjælper ved indsamlingen og oversættelsen af de grønlandske folkesagn, som efter Rinks egen udtalelse ikke ellers ville være gennemført så pålideligt og fint, „da hertil ikke alene udfordres Kjendskab til Sproget, men ogsaa til Begreber og daglige Talemaader, som kun den Indfødte kan kjende nøie nok, til at udfinde dem af de tildeels høist ufuldkomne Opskrifter“.

Som medhjælper og teknisk assistent havde Rasmus Berthelsen den unge grønlandske dreng *Lars Møller*, der var taget ind lige fra det frie fanger- og kajakliv, som han allerhelst ville have fortsat, og nu sat ind til sættekassen og pressen. Han overtog ret snart redaktionen alene, og blev en verdensberømt mand gennem udførelsen af dette hverv i mere end to menneskealdre.

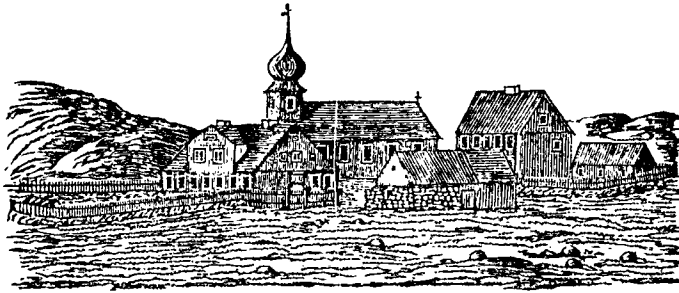
„*Atuagadliutit*“ var virkelig en avis efter gængse mønstre, således som titlen jo også lovede det. Den blev både sat og trykt af Lars Møller, under hans egen redaktion, med bidrag fra hans egen pen og med hans egne, ofte håndkolorerede illustrationer, hæftet og distribueret af ham selv. Således fik han en indflydelse, som ikke let lader sig måle. Denne grønlandske avis var, så mærkeligt det nu kan lyde, banebrydende som *det første blad i verden, der bragte regelmæssige tekstillustrationer længe før nogen anden avis*. I det anlagte spor fortsatte bladet så sin gang op gennem tiderne til dagen i dag. I sig selv et stort jubilæum.

År for år offentliggjorde avisen et utal af artikler af og for grønlænderne, om deres fangstforhold og personalhistorie, offentlige liv, mindeværdige begivenheder ude og hjemme, den bragte oversatte romaner og historier, kronikker; det var en dagens avis, et grønlandsk magasin med en rigdom af værdifulde og interessante, ofte heltud forbløffende enkeltheder.

Bladet viser os, at grønlændernes tankegang efterhånden blev langt mere nuanceret, deres særegne om end begrænsede viden mere dybtgående og deres reaktion sikrere, end man vistnok almindeligvis antager. Lars Møller lærte lidt efter lidt at regne med alle menneskenaturens muligheder og indskrænkninger, og hans personlige indsats ligger ikke blot i hans positive, talrige og forskelligartede indslag i selve avisen, men ikke mindre i hans evne til at skønne og vrage, hvad der som umodent var uegnet til optagelse. Han blæste ikke i basuner, og han sloges ej heller med vejrmøller, men sørgede for, at bladet blev til kød og brød for folket, ikke til kaviar for de udvalgte.

Når man nu ser alle de mange årgange igennem, fyldes man med beundring for denne mands format og gerning. Bladet er et storslået stykke kulturhistorie, et dokumentarisk minde om tiden og livet gennem årene, som svandt. For de skiftende slægter i Grønland er det en udtømmelig kilde til glæde og udvikling, uden øresønderrivende sensationer. Vaktet der da derved en lavinepludselig renæssance i det grønlandske folk inden for kunsten, dybe strømninger inden for religionen, et heftigt liv inden for tænkningen? Ingenlunde; man levede jo under jævne forhold, og der var næsten ingen eksplosive verdensbegivenheder, som hæsblæsende skulle „dækkes“ hurtigere end straks.

Frugter vil modnes langsomt, og „*Atuagadliutit*“s fornemste indsats tør være den, at den jævnt og stille fik det grønlandske folk til at gro, svejsede det sammen til en enhed, som lidt efter lidt lærte at rette blikket også uden for det nærmeste dagligliv

ATUAGAGDLIUTIT.

NALINGINARNIK TUSARUMINASASSUNIK UNIVKAT.

No 1.

Januar 1.

1861.

Umiarssuarnik, aussame 1860me,
Nūngmitunik.

(nugterissok R. Berthelsen.)

Aussar kingugdler kángiúton kujatá tamákerdlune sikorssuatdlarmat, umiarssuit tatdlimat Arsungmut ujarkiat Nūngmat nunaligput, kujatánut nunalivligssacrugkamik. Umiarssualivingmile-riánguatdlartut, umiarssuit táuko, niggí- nalerdlune sikorssuit áma pulatídlugit Nūp ikera milípát. Umiarssuarnik avdlanik ilimasugtuerúton únúkut silagig- sorsságå áma umiarssuártuleraut, ersser- putdlo umiarssuit angíngitsut (Sukornor- tímik taissagarput) katdliartuarsínardlu- tik, sikutdle amerdlavatlármata keker- tarssúp avatánut kisarput. Ornigdlugit ajornaratdlarput, káinatdlúnit avkuligssa- kángitdlat, naluváitdlo inuisa sūsusiát. Ávago kaungmat áitsát káinat ornigpait, uteramigdlo nagsarput agdlagkanik umi- arssuit nálagánit. — Okautigait nála- garpagssuagdlit Amerikarmiussutdlo, nu- namik takujartuinardlutik tamaunga pi- ssut. Umiarssuit kanigdiartoraluardlu-

tik umiarssualivik anguner ajulerpát si- korssuarnit. Taimailissut áma umiar- ssuártulerput, pujorssuardlo imáinarme takutípor, kanitdtingmatdlo takuait umiarssuit mardluk, imáitumik: angúti- ligssuak umiarssuarnik avdlamik kalig- tok. Áma táukua Amerikarmiut kalu- siúpait, tássalo taimailivdlune Nūp umi- arssualivia umiarssuakalerpor arlíner pi- ngasunik. Niggíuárdlune sikorssuit ava- lagtíner ajulermagit, umiarssuit táukua nunalísimáput uvdlorpagssuit, Nūvdlo inue áitsát taima inungnik amerdlatigi- ssunik takúput nunamingne. Tai- maingmat Aron Kangermio kínuvigár- put, takungmagit ássilerkuvdlugit, takor- dlórnermik, ássilissálo táuna ujarkamut naviterparput.

Amerikarmiut akilínermérrársimav- dlutik tamaunga ikársimáput Manítsuv- dlo erránut kekerátalungnut nunalídlu- tik; nunale ilisaringilát inungnigdlo ta- kussíner ajordlutik. Tingmíssanik mangningnigdlo úmassúnguanigdlo ta- malainik katerssíput; Nūvdle erránut pagdligúkamik áitsát nuánálerput inug- sissaleramik. Sákunik kalátdlit piniar-

Nummer 1 af Grønlands ældste og største avis »Atuagagdliutit, som udkom for 100 år siden. Bladet er i vore dage en næsten udtømmelig guldgrube for forskere af gammel-grønlandsk kultur og liv.

og det af monopolhandel og afspærring fra omverdenen isolerede lands snævre grænser. Gennem det lange åremål og det samlede perspektiv befrugtedes en nations fødsel fra eskimosamfund til folk.

Da Lars Møller gik af som redaktør i 1922, 80 år gammel, var det under fortjent hyldest fra alle grønlandske sider. En grønlandsk forfatter skrev i bladet om dette arbejde for grønlænderne, at Lars Møller „saaledes har ydet en ubegrænset indsats for alle Grønlands Kyster under den lange Mørketid, til sand Oplysning for hele Folket.“ Ingen, som ikke kender det vanskelige og svært tilgængelige grønlandske sprog kan til fulde vurdere, hvilket kolossalt arbejde det har været for denne redaktør først ud af danske blade og bøger – han talte og skrev efterhånden et næsten fejlfrit dansk – at træffe et skønsomt udvalg af stof, egnet til publikation for grønlændernes vågnende forståelse og udsyn, og derefter at omsmelte og tildanne materialet, forme eller digte de nyord, som var så ganske nødvendige, for at indholdet kunne omplantes og klargøres for hans landsmænd, hvis sprog ikke ejede antydning af gloser for den civiliserede omverdens specielle foreteelser.

Resultatet var blændende. En begejstret fransk kronikør skrev i sit blad: „Er det ikke en beundringsværdig gerning, denne oplysningens missionær har viet sit liv til? At rejse ånden hos et folk, der var overladt til sig selv ved verdens yderste hav, at udrydde det af uvidenheden og give det smag for civilisationen.“

Formatet for „Atuagagdlitit“ var til langt ind i dette århundrede beskedent. Oplaget var i starten kun på nogle få hundrede eksemplarer. Befolkningstallet i hele landet var dengang ikke stort over en halv snes tusinde. I begyndelsen var bladet ikke trykt i et fast antal numre årligt, men i så mange eksemplarer, som trykkeriet kunne overkomme, hvorved nummerantallet idelig skiftede hvert år – en af de mange grunde til, at det nu er næsten ugørligt at skaffe sig komplette eksemplarer af avisen. Først fra 1874 blev der regelmæssigt trykt tolv årlige numre.

Det var i virkeligheden slet ikke en daglig avis, og kun i formen et månedsmagasin. I realiteten var det et *årsskrift*. Det blev nemlig kun rundsendt een gang om året i hæftet (kartonneret) stand, som en lille bog. Bladet blev ikke fordelt til private familier, men til de nyoprettede kommunale råd, forstanderskaberne, i et antal eksemplarer, der så udleveredes til læsekredsen, indtil disse kære og elskede numre efterhånden cirkulerede i tranfedtede laser, læst om og om igen, til de var helt slidt op og kun egnede som forladning til bøsserne. Oplaget steg efterhånden, og da Lars Møller takkede af, var det på 2000. Den fuldstændige avis med *alle* numre fra først til sidst og med *alle* de håndkolorerede eller sorthvide bilag, mindre, større og meget store, er nu af megen værdi.

Det fælles titelblad for årgangene 1861–65 (numrene 1–45) er litograferet, trykt i guld og blå. Bindet om disse fem første årgange er undertiden fremstillet af dati-

For at det med Inspekturboligen paa Kolonien Godthaab forbundne lille Bogtrykkeri saavidt muligt kan forskaffe Grønlænderne nogen deels underholdende, deels belærende Læsning, udenfor hvad der hører til Skole- eller Religionsunderviisning, er det bleven anset for rigtigst at udgive et Slags Tidsskrift, under Navn af „*A t u a g a g d l i u t i t*”. Samme formenes at kunne udkomme, ikke til bestemte Tider, men naar Leilighed gives; saalænge der er Kommunikation og tillige maatte være Et og Andet af Nutidens Begivenheder passende til Meddelelse, trykkes der Extranumre til at omsendes enkeltviis, men forøvrigt gjemmes et vist Antal Numre til at indheftes og udgjøre en fortsat Samling. I det hermed følgende første Prøvehefte findes saaledes:

Om Skibene, som besøgte Godthaab i 1860, og om den elektriske Telegraph.

Uddrag af *K a n e s*, *M i r t s c h i n g s* (Mc: Clures) og *M c: C l i n t o c k s* Reiser, især med Hensyn til de forskjellige eskimoiske Stammers Tilstand og Levemaade.

Om Northumberland — Inlet, med et Kaart, forfattet af en der boende Indfødt (efter Missionær Warmows Meddelelse).

Uddrag af Poul Egedes Dagbog.

Om Brændsel i Grønland.

Reisehændelser fra Labrador.

Om Dampskibet Great Eastern.

Om de gamle Skandinaver i Grønland.

Da Illustrationer formenes at være særdeles nyttige i Henseende til Skriftets Øiemed, have vi søgt saa godt som muligt at tilveiebringe dem. De tre Træsnit ere udskaarne af Grønlænderen *A r o n* paa Kangek, efter Billeder i andre Skrifter. Tillige har den til Bogtrykker her ved Stedet oplærte Indfødte *L a r s M ø l l e r*, der har besørget Alt til Sætningen og Trykningen henhørende, nu opnaaet nogen Øvelse i at trykke Lithographier. De medfølgende Prøver, ere saaledes trykte af ham og en Dreng som Hjælper, idet Pladerne dertil ere ham leverede.

Til velvilligen at yde Hjælp ved skriftlige Bidrag opfordres navnlig de, som maatte være kyndige i det grønlandske Sprog; men forsaauidt Andre maatte være villige til det samme, vil der dog ogsaa, saavidt muligt, blive sørget for at faae deres Meddelelser oversatte.

Kolonien Godthaab den 23de April 1861.

H. R i n k.

Det nu klassiske oprøb af 23. april 1861, hvori Rink gør rede for avisens første indhold og påkalder alle til »at yde Hjælp ved skriftlige Bidrag«.

dens såkaldte, forskelligt mønstrede og farvede trykshirting, den primitive grønlandske butikks billigste tøjvare til anorakker. Det giver bindene et rørende og særdeles tilforladeligt udseende, som stemmer intimt med indholdet.

I den første årgang af „Atuagagdliutit“ bemærkes det kendte, men nu så sjældent sete, farvelagte træsnit, signeret Aron, den berømte grønlandske *Aron fra Kangeq*, kunstner, akvarelmaler, tegner, træskærer. Underskriften oplyser, at billedet viser store engelske og amerikanske skibes ophold i Godthåb skibshavn 1860, og det er meget levende udført. På grund af dette træsnits særlige karakter er det beklageligvis ofte bortopereret fra de eksemplarer af „Atuagagdliutit“, man undertiden endnu oplever at se – bogslagtere er et aparte folkefærd!

Rent repræsentativt skal anføres lidt af indholdet fra de første årgange. Romanen Robinson Krusoe (C brugtes ikke) er ledsaget af morsomme farvelitografier i stort antal. Romanen Oberon løber over mange numre. 1864 bringes et koloreret og nu meget eftersøgt billede: „Den danske Kongedatter Alexandras Bryllup med den engelske Kongesøn;“ det er „tykket (r mangler) efter Træsnit ved Godthaab 1863 – af L. Møller.“ Det må foldes mange gange som følge af det store format; de mange strålende uniformer, de festligt smykkede damer og hele kirkesceneriet fremtræder i stærke håndkolorerede farvetoner.

Karakteristiske og underholdende indianerbilleder i smukke farvelitografier efterfølges af en hel serie særdeles udtryksfulde farvelitografier af helt moderne tilsnit, mindende om franske ekspressionister og spanske kolorister: en torvescene; kornhøsten ved en landsby med græssende kvæg; frugtplukning fra træer og buske; endelig Sukkertoppens gamle kirke, hvorfra grønlænderne strømmer ud efter gudstjenesten.

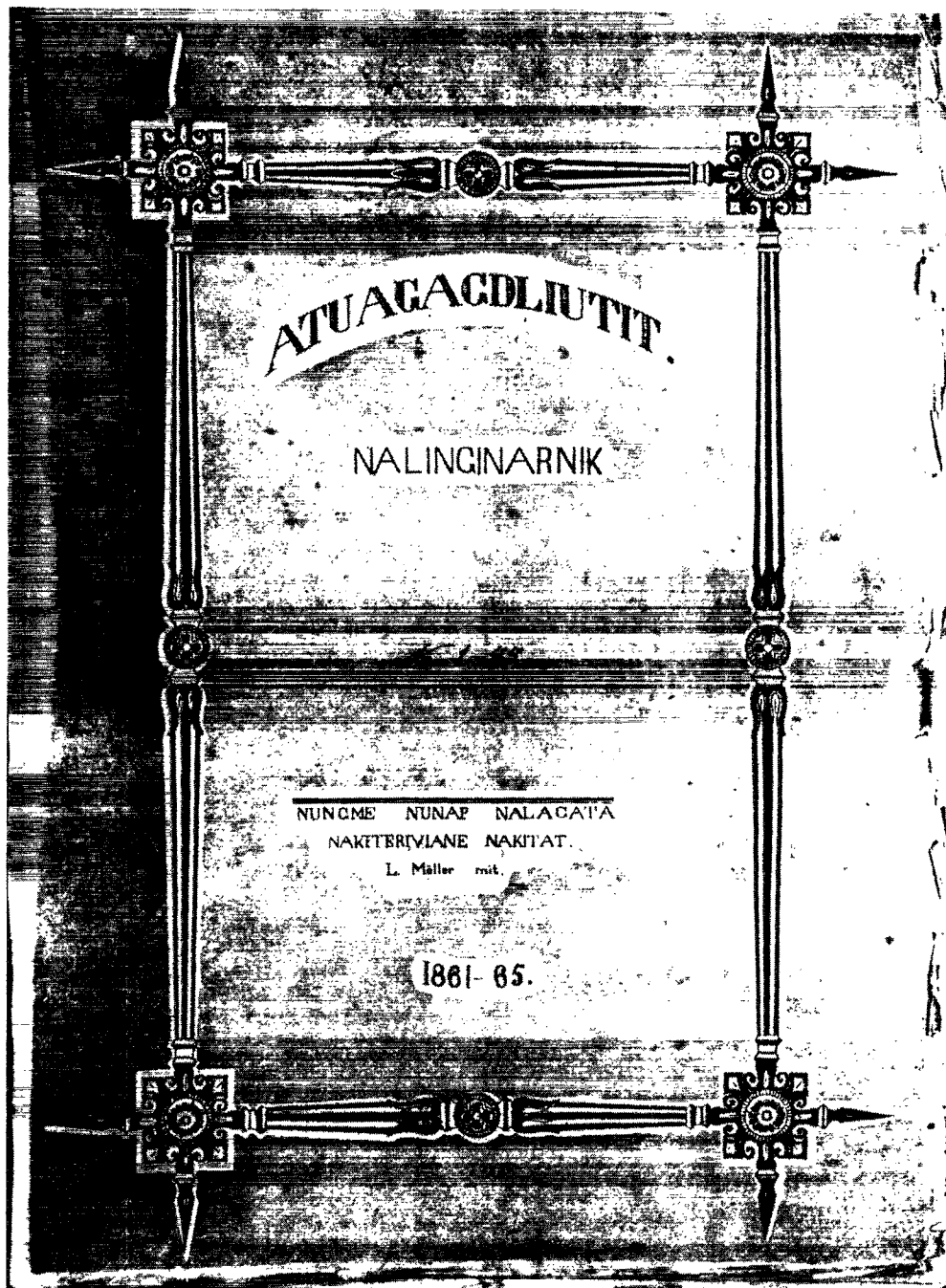
Geografiske artikler ledsages af farvelagte litografier fremstillende indfødte fra mange lande. Diligencer; får og svin; engelske heste-væddeløb; en hel række af illustrerede og sjove molbohistorier; vekslende lokalnyt; indfødte grønlænderes fængslende fortællinger; og således videre, skiftende fra Holger Danskes illustrerede Krønike op til mere moderne diverterende skildringer, såsom Hyrekuskens Fortællinger. Billeder fra krigen 1864 i en række situationer, farvelagte litografier af Frederik VII's Castrum doloris, Dannevirkestillingen, fægtningen ved Mysunde, bombardementet af Als. En artikelserie om Hans Egedes liv og levned – og således kan meget andet citeres.

Man må konstatere én stor og følelig mangel ved bladet, den nemlig, at der aldrig er gjort videre væsen ud af bidragydernes navne; undertiden er signaturerne under artiklerne forkortede eller helt udeladte, og de findes så at sige aldrig i de kortfattede årlige indholdsfortegnelser, end ikke i de nyere numre. Derfor er det ofte lidt vanskeligt at finde rundt i de mange årgange – man skal sandelig være meget fortrolig med avisen.

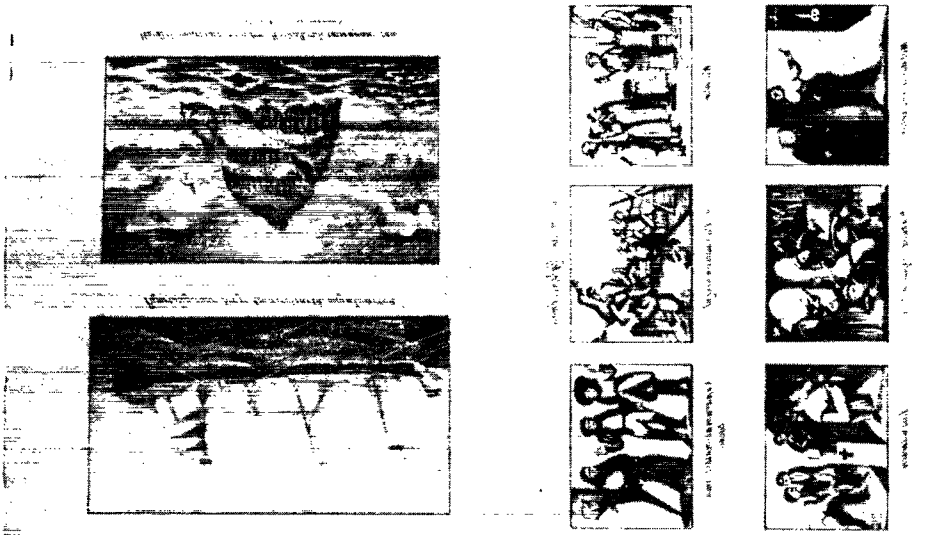

Fra den gang, da Dannebrogsmændenes Hæderstegn var den store hædersbevisning i vor nordlige koloni, stammer dette fotografi, forestillende Rasmus Berthelsen af hvem der ellers kun kendes ganske få billeder. Dette er fra hans seneste leveår. Foto i privateje. Til højre Lars Møller med hustruen Louise og deres yngste søn, Steffen, omkring år 1890. Fotografiet er taget på »Godthaabs Photographiske Anstalt«, der lededes af ægteparrets ældste søn, John Møller (1867–1935). Han var bogtrykker, fotograf, biolog og fuglekonservator. Steffen Møller (1882–1909) var en kunstnerisk begavelse og en kendt skikkelse, ophavsmand til en stor vækkelsesbevægelse, oprindeligt stærkt nationalt præget, senere af ensidigt religiøst anstrøg.

Det var under meget vanskelige forhold, Lars Møller tiltrådte sin tjeneste; der havde ikke tidligere været trykkeri i landet, og det var ham en pine at gå fra det frie fangerliv til den bundne tilværelse i sætteri og trykkeri. Valserne i pressen, som skulle være bløde og sejge, måtte man gennem mange år selv fremstille. Dette skete ved at smelte og støbe sirup og lim sammen. Bogtrykkersværten måtte man ofte selv koge af fernis og sod, når den rigtige sværte var sluppet op, hvad tit hændte. Om vinteren især var det teknisk svært at klare sig, fordi papiret skulle fugtes i vand før brugen. Når der skulle trykkes, lagde man papiret i blød dagen før, og når man så en tidlig vintermorgen gik i arbejde, var papiret frosset fuldstændigt sammen og kostede stærkt medtagne fingre.

Tidligt vågnende forståelse af »Atuagadliutit«s kulturelle betydning bevirkede komponering af et særligt titelblad til de første årgange. Her ses det i guld og blå trykte titelblad til numrene 1-45 fra 1861 til 1865.

Den grønlandske flag i 1874

*Efterladt litografisk sten med originale litografier af Lars Møller,
den eneste sten af den art, der kendes.
Litografierne blev offentliggjort i »Atuagadliutit« 1904.*

Drengens forkundskaber var kun små, og der var yderligere den vanskelighed ved samarbejdet med Rink, at denne dengang ikke helt ud forstod grønlandsk, så lidt som Lars Møller kunne tale eller skrive ordentlig dansk. Det var derfor hans naturlige begavelse, som måtte hjælpe ham, i forbindelse med hans fingerfærdighed, lærvillighed og den for grønlændere så ejendommelige evne til at klare en foreliggende situation på bedste og letteste måde. Men det blev hurtigt bedre, og snart fik han et frugtbart, omend ubegribeligt kortvarigt uddannelsesophold i Danmark: vinteren 1861–62. Herunder lærte han bogtrykning så godt, som det efter omstændighederne var muligt – otte måneder er jo ikke alverden. Han fik også nogen uddannelse i bogbinderi og litografi, som i højeste grad interesserede og morede ham, dette at „tegne omvendt på stenen med kridt.“

Nordenskiöld omtaler, hvorledes han blandt sine ledsagere også havde en avis-korrespondent, nemlig Lars Møller, der skildres som en intelligent, kundskabsrig mand, der tegnede fortrinligt, og som agtede at levere korrespondancer til sit illustrerede eskimoblad i Godthåb. *Nordenskiöld* beklager, at han ikke kan læse bladet, skrevet af den eneste aviskorrespondent ex professo, som medfulgte på nogen af hans polarfærder, for hvis hans skildringer med pennen var lige så gode som hans præstationer med ridsefjeren, så var de vel værd at læse. Utallige anekdoter er os overleveret om denne enestående, beskedne og dygtige mand, som dog ikke var uden berettiget bevidsthed om sit arbejdes og sin livserfarings værd. Trods sin hjælpsomhed og meddelsomhed dybest inde skeptiker. Klar, koncis og hurtig i replikken, upåvirket af årenes tyngde var han en god og ærlig søn både for Danmark og Grønland. Hans ry var stort, hans død beklagedes med ægte sorg over hele det kolossale lands barske kyster i vest og øst samt i nord.

Gennem sit loyale arbejde for at knytte moderland og koloni nærmere sammen blev han en fuldtro mand for sit fødeland, helt fortrolig også med dansk tankegang og arbejdsmaal, for folket et salt, man ikke kunne være foruden. Officielt påskønnet med fortjenstmedaljen og ridderkorset, i Grønland dengang en *langt* sjældnere udmærkelse end nu til dags.

Som årene skred, blev „*Atuagagdliutit*“ både større og vægtigere, bladet forandrede karakter fra et noget novellistisk præget tidsskrift til en avis med aktuelle indlæg af og om grønlænderne selv, om deres egne forhold politisk, kulturelt, erhvervsmæssigt, socialt og administrativt. Lars Møller redigerede det med fast hånd og målbevidst tankegang, medens han samtidig fortsatte sin virksomhed som bogtrykker i almindelighed og sin næsten ubegribeligt frodige fremstilling af litografier for at forsyne læserne med billedstof.

I sit 80. år sagde han stop og overgav bladet til sin arvtager, grønlænderen *Kristoffer Lyngø*, en danskuddannet, velbegavet og hurtig mand af stor rækkevidde,

Officielt portræt af Lars Møller, taget 1918. Han sendte det til sin gode ven, apoteker Johannes Rink, Det gamle Apotek i Helsingør. Privateje. Til højre Portræt af Lars Møllers afløser som leder af Sydgrønlands Bogtrykkeri og som redaktør af »Atuagagdluutit«, den velkendte Kristoffer Lynge, født i Godthåb 1894. Fotograferet 1946.

som videreførte udviklingen og moderniseringen af det kostelige, betroede arvegods på heldigste og bedste vis. Oplaget steg, formatet blev større, klicheer fra Danmark kom i hyppig anvendelse.

De senere år har været meget brogede for det værdige og hæderkronede „Atuagagdluutit“, som nu faktisk helt har ændret karakter som følge af det velkendte begreb: udviklingen, der på dette specielle felt har en ejendommelig historie. Under den sidste verdenskrig måtte Grønland klare sig selv bedst muligt, totalt adskilt fra Danmark gennem de fem lange, uhyggelige år. Som led i arbejdet oprettede de lokale danske myndigheder deroppe et særligt, dansksproget blad „Grønlandsposten“, der dels var tænkt som bindeled mellem de danske i landet under den påtvungne isolation, dels som nyhedskilde af nogenlunde autoritær karakter, egnet til fornøden imødegåelse af de mange løse rygter og forlydender, som jo næsten med nødvendighed måtte opstå under så særprægede og hidtil uprøvede livsomstændigheder.

Redaktionen blev betroet den i Grønland strandede danske zoolog og forfatter, magister *Christian Vibe*, som i seks årgange redigerede bladet på udmærket og fornøjelig måde. Det første nummer udkom den 16. marts 1942. Efter Vibes tilbagetræden er bladet betroet herfra udsendte, fagligt uddannede, danske, skiftende redaktører, som har haft et særdeles påskønnelsesværdigt og heldigt greb om tingene.

Dette vedkommer også i allerhøjeste grad „*Atuagagdliutit*“, som sideløbende vedblev at udkomme på grønlandsk. Den plan opstod nemlig efterhånden at lade dette grønlandsksprogede blad og det dansksprogede „*Grønlandposten*“ gå op i en højere enhed som et dobbeltsproget organ, en fællesavis, hvilket blev gennemført den 1. januar 1952. Det oprindelige, gamle blad beholdt sit berømmelige navn i fællesbladet, hvis titel blev: „*Atuagagdliutit – Grønlandsposten*“, hvoraf første nummer så dagens lys under redaktion af Kristoffer Lyng og den danske, udsendte journalist *Hjelge Christensen*, som nu bl. a. er redaktør af tidsskriftet, hvori disse linier trykkes.

Det kan ikke være anderledes: Fællesbladet har ikke længere det gamle „*Atuagagdliutit*“s rene og inderlige grønlandske præg. Det gamle værdifulde og yderst originale stof med sin ægte tone har ganske ændret karakter, avisen er gået over til at blive et moderne præget blad, af stort format og med mange abonnenter både i Danmark og naturligvis i særlig grad i Grønland. Det er et frit, ansvarsbevidst redigeret avisforetagende med et absolut alsidigt og tidssvarende indhold, reportage, indsendte bidrag, offentlige mødereferater, etc., billedrigt, aktuelt og livligt skrevet, udkommende hver 14. dag. Det tjener nu som forhen det grønlandske samfund, omend altså på ændret og speciel vis: Det er direkte arvtager og samtidig opretholder af det hensovede „*Atuagagdliutit*“, glørværdig ihukommelse, og det er man trods forvandlingen virkelig glad for i „*Menneskenes land*“.

Blader man de hundrede årgange igennem, ligger et sagaværk opslået for den opmærksomme læsers øjne. Man kan kun medgive det levende blad de bedste, inderligste og hjerteligste ønsker på dets vej gennem de kommende tider. Lad dette da ske med den smukke, af oprindelse ukendte salutation: *Vivas, crescas, floreas – Gid du må leve, vokse og blomstre!*